

สรุปการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุป

จากการศึกษาเรื่องการปรับตัวทางสังคมของนักเรียนไทยมุสลิมในวิทยาลัยครูยะลา นั้นปรากฏว่า นักเรียนไทยมุสลิมส่วนใหญ่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมไทย พุทธได้คือพอสมควร

ในการศึกษา ผู้ศึกษาได้พิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ที่อาจมีผลต่อการปรับตัวทางสังคมของนักเรียนไทยมุสลิมออกเป็นสองปัจจัย คือ ปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังทางครอบครัว กับปัจจัยเกี่ยวกับความเคร่งศาสนา นอกจากนี้ผู้ศึกษาได้พิจารณาถึงทัศนคติในกานต่าง ๆ ของนักเรียนไทยมุสลิม เช่น ทัศนคติที่มีต่อการศึกษา, การใช้ภาษาไทย, การคบค้าสมาคมกับนักเรียนไทยพุทธ ทัศนคติต่อข้าราชการ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้, ความรู้สึกสำนึกในความเป็นไทย ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์การปรับตัวทางสังคม

ปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังทางครอบครัว

1. ระดับการศึกษาของบิดา

ภูมิหลังทางครอบครัวที่ผู้วิจัยนำมาพิจารณาในที่นี้ ได้แก่ ระดับการศึกษาของบิดาและอาชีพของบิดา สำหรับระดับการศึกษาของบิดานั้นพบว่า บิดาของนักเรียนไทยมุสลิมส่วนใหญ่ ร้อยละ 54.1 มีการศึกษาอยู่ในระดับต่ำ มีเพียง

ส่วนน้อยเท่านั้น คือ ร้อยละ 17.2 ที่มีบิดามีการศึกษาสูง ส่วนผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาเลย มีร้อยละ 26.4 โดยเฉลี่ยแล้ว บิดาของนักเรียนไทยมุสลิม ป.กศ. สูง มีการศึกษาสูงกว่าบิดาของนักเรียนไทยมุสลิม ป.กศ. คือ ร้อยละ 20.6 ตอร้อยละ 15.6 ตามลำดับ และยังพบว่า ระดับการศึกษาของบิดามีผลต่อการปรับตัวทางสังคมของนักเรียนไทยมุสลิมในคานต่าง ๆ คือ นักเรียนไทยมุสลิมที่มาจากครอบครัวซึ่งบิดามีการศึกษาสูง จะปรับตัวได้ดีกว่านักเรียนไทยมุสลิมที่มาจากครอบครัว ซึ่งบิดามีการศึกษาต่ำ หรือไม่ได้รับการศึกษาเลย สำหรับการปรับตัวในคานต่าง ๆ ของนักเรียนไทยมุสลิมกล่าวโดยสรุปได้ดังต่อไปนี้

การปรับตัวในคานการคบคาสมาคมกับนักเรียนไทยพุทธ

ผลจากการศึกษา ปรากฏว่า ระดับการศึกษาของบิดามีผลต่อการปรับตัวในคานการคบคาสมาคมกับนักเรียนไทยพุทธ กล่าวคือ นักเรียนไทยมุสลิมที่มาจากครอบครัวซึ่งบิดามีการศึกษาสูง จะมีเพื่อนสนิทเป็นไทยพุทธมากกว่า และมีเพื่อนสนิทเป็นไทยมุสลิมน้อยกว่านักเรียนที่มาจากครอบครัวซึ่งบิดามีการศึกษาต่ำ หรือไม่ได้รับการศึกษาเลย

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้สอบถามถึงความเปลี่ยนแปลงในคานการมีเพื่อนไทยพุทธและการมีเพื่อนไทยมุสลิมว่าเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร เมื่อเข้ามาอยู่ในวิทยาลัยครู ผลจากการศึกษาพบว่า นักเรียนไทยมุสลิมส่วนใหญ่มีเพื่อนไทยพุทธมากขึ้นกว่าเดิม และยังพบว่า นักเรียนชายมุสลิมมีเพื่อนไทยพุทธมากกว่านักเรียนหญิงมุสลิม แสดงว่า นักเรียนไทยมุสลิมที่มาเรียนในวิทยาลัยครูส่วนใหญ่ มีการปรับตัวเกี่ยวกับการคบคาสมาคมกับนักเรียนไทยพุทธมากขึ้น

สำหรับการปรับตัวเกี่ยวกับการคบคาสมาคมกับครอบครัวไทยพุทธนั้น ผลจากการศึกษาพบว่า นักเรียนไทยมุสลิมส่วนใหญ่ คบคาสมาคมกับครอบครัว

ไทยพุทธบ้างแล้วแต่โอกาส และจำนวนไม่น้อยตอบว่า คบค้าสมาคมอย่างแน่นอน

การปรับตัวในเรื่องการร่วมโต๊ะรับประทานอาหารกับนักเรียนไทยพุทธ

สำหรับการปรับตัวในเรื่องการร่วมโต๊ะรับประทานอาหารกับนักเรียนไทยพุทธนั้น ผลจากการศึกษาพบว่า มีความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย ระหว่างนักเรียนที่มีบิดาได้รับการศึกษาต่างกัน คือ นักเรียนที่มีบิดาได้รับการศึกษาสูง มีความเต็มใจโดยไม่มีความรังเกียจ ร้อยละ 69.2 เปรียบเทียบกับร้อยละ 66.3 ของนักเรียน ที่มีบิดาได้รับการศึกษาค่ำ และร้อยละ 55.9 ของนักเรียนที่มีบิดาไม่ได้รับการศึกษาเลย

การปรับตัวในเรื่องการใช้ภาษาไทย

ผลจากการศึกษาปรากฏว่า ระดับการศึกษาของบิดามีผลต่อการปรับตัวทางสังคมของนักเรียนไทยมุสลิม ดังจะเห็นได้จาก นักเรียนไทยมุสลิมที่มาจากครอบครัวซึ่งบิดามีการศึกษาสูง จะใช้ภาษาไทยส่วนใหญ่หรือทั้งหมด มีอัตรา ร้อยละสูงกว่านักเรียนไทยมุสลิมที่มาจากครอบครัว ซึ่งบิดามีการศึกษาค่ำ หรือไม่ได้รับการศึกษาเลย ฉะนั้น อาจกล่าวได้ว่า ระดับการศึกษาของบิดามีความสัมพันธ์กับการปรับตัวทางสังคมของนักเรียนไทยมุสลิม

นอกจากนี้ยังพบว่า นักเรียนไทยมุสลิม เมื่ออยู่นอกวิทยาลัยครู จะใช้ภาษาไทยส่วนใหญ่ น้อยกว่าเมื่ออยู่ในวิทยาลัยครู แสดงว่า สภาพแวดล้อมภายในวิทยาลัยครู เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการใช้ภาษาไทยของนักเรียนไทยมุสลิม

การปรับตัวเข้ากับครูอาจารย์

ผู้วิจัยได้สอบถามความรู้สึกใกล้ชิดกับครูอาจารย์ในวิทยาลัยครูว่า มีความรู้สึกใกล้ชิดสนิทสนมกับใครบ้าง ผลจากการศึกษาพบว่า นักเรียนที่มีบิดามีระดับการศึกษาต่างกัน มีความรู้สึกใกล้ชิดสนิทสนมทั้งอาจารย์ไทยพุทธและอาจารย์ไทยมุสลิมส่วนใหญ่ไม่แตกต่างกันมากนัก

การปรับตัวเมื่ออยู่ท่ามกลางไทยพุทธ

ผู้วิจัยได้สอบถามความรู้สึกใกล้ชิดของนักเรียนไทยมุสลิม เมื่ออยู่ท่ามกลางไทยพุทธว่ามีความรู้สึกอย่างไร ผลจากการศึกษาพบว่า นักเรียนไทยมุสลิมที่มีบิดามีระดับการศึกษาต่างกัน มีความรู้สึกใกล้ชิดใจต่างกันเพียงเล็กน้อย

2. อาชีพของบิดา

สำหรับอาชีพของบิดานั้น พบว่า มีอิทธิพลต่อการปรับตัวทางสังคมของนักเรียนไทยมุสลิมในคานต่าง ๆ อยู่บ้าง จากการศึกษาพบว่า บิดาของนักเรียนไทยมุสลิมส่วนใหญ่ คือ ร้อยละ 54.7 มีอาชีพเป็นเกษตรกรและประมง รองลงมา มีอาชีพเป็นพ่อค้า ข้าราชการ คือ ร้อยละ 44.3 แสดงว่า ครอบครัวของนักเรียนไทยมุสลิมส่วนใหญ่ มีฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม ค่อนข้างต่ำ เมื่อเปรียบเทียบอาชีพของบิดาระหว่างนักเรียนไทยมุสลิม ป.กศ. กับ ป.กศ. สูง ปรากฏว่า นักเรียน ป.กศ. สูง มีบิดาประกอบอาชีพพ่อค้า ข้าราชการมากกว่า บิดาของนักเรียนไทยมุสลิม ป.กศ.

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบการปรับตัวในคานต่าง ๆ ของนักเรียนไทยมุสลิมที่มาจากครอบครัวซึ่งบิดามีอาชีพต่างกัน ผลจากการศึกษามีดังต่อไปนี้

การปรับตัวในด้านการคบค้าสมาคมกับนักเรียนไทยพุทธ

ผลจากการศึกษา ปรากฏว่า อาชีพของบิคามิอิทธิพลต่อการปรับตัวในด้านการมีเพื่อนสนิทของนักเรียนไทยมุสลิม กล่าวคือ นักเรียนไทยมุสลิมที่มีบิคามิอาชีพเป็นพอลคา ข้าราชการจะมีเพื่อนสนิทเป็นไทยพุทธมากกว่านักเรียนไทยมุสลิมที่มีบิคาประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรและประมง

การปรับตัวในด้านการใช้ภาษาไทย

ผลจากการศึกษาพบว่า อาชีพของบิคามิอิทธิพลต่อการปรับตัวในค่านนี้ กล่าวคือ นักเรียนไทยมุสลิมที่มาจากครอบครัวซึ่งบิคามิอาชีพเป็นพอลคา ข้าราชการ จะใช้ภาษาไทยส่วนใหญ่หรือทั้งหมดมากกว่านักเรียนไทยมุสลิมที่มาจากครอบครัวซึ่งบิคามิอาชีพเป็นเกษตรกรและประมง และนอกจากนี้ยังใช้ภาษามลายูส่วนใหญ่ น้อยกว่านักเรียนที่มีบิคาประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรและประมง

การปรับตัวในด้านการร่วมโต๊ะรับประทานอาหารกับนักเรียนไทยพุทธ

ผลจากการศึกษา ปรากฏว่า อาชีพของบิคามิผลต่อการร่วมโต๊ะรับประทานอาหารอยู่บาง กล่าวคือ นักเรียนไทยมุสลิมที่มาจากครอบครัวซึ่งบิคามิอาชีพเป็นพอลคา ข้าราชการจะมีความเต็มใจโดยไม่มีควมรังเกียจที่จะร่วมโต๊ะรับประทานอาหารกับไทยพุทธ มีจำนวนสูงกว่านักเรียนไทยมุสลิมที่มาจากครอบครัวซึ่งบิคามิอาชีพเป็นเกษตรกรและประมงเพียงเล็กน้อย คือไม่แตกต่างกันมากนัก

การปรับตัวเข้ากับครูอาจารย์

ผู้วิจัยได้สอบถามความรู้สึกใกล้ชิดกับครูอาจารย์ในวิทยาลัยว่า มีความรู้สึกใกล้ชิดกับใครบ้าง ผลจากการศึกษาพบว่า นักเรียนที่มีบิคามิอาชีพต่างกัน

มีความรู้สึกใกล้ชิดทั้งอาจารย์ไทยพุทธและอาจารย์ไทยมุสลิมส่วนใหญ่ ไม่แตกต่างกันมากนัก

การปรับตัวเมื่ออยู่ท่ามกลางไทยพุทธ

ผู้วิจัยได้สอบถามความรู้สึกของนักเรียนเมื่ออยู่ท่ามกลางไทยพุทธว่ามีความรู้สึกอย่างไร ผลจากการศึกษาพบว่า นักเรียนไทยมุสลิมที่มีบิดามีอาชีพต่างกัน มีความรู้สึกอีกอันจิตใจไม่แตกต่างกันมากนัก

ปัจจัยส่วนตัว

1. ความเคร่งศาสนา

สำหรับปัจจัยส่วนตัวได้แก่ ความเคร่งศาสนาและระยะเวลาที่ศึกษานั้นปรากฏว่า มีผลต่อการปรับตัวทางสังคมในสถานต่าง ๆ ของนักเรียนไทยมุสลิมดังต่อไปนี้

การปรับตัวในสถานการณ์ใช้ภาษาไทย

ผลจากการศึกษาปรากฏว่า นักเรียนไทยมุสลิมที่มีความเคร่งศาสนามากจะใช้ภาษาไทยน้อยกว่านักเรียนไทยมุสลิมที่มีความเคร่งศาสนามาน้อย แสดงว่านักเรียนไทยมุสลิมที่มีความเคร่งศาสนามาน้อย สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมไทยพุทธได้ดีกว่านักเรียนไทยมุสลิมที่มีความเคร่งศาสนามาก

การปรับตัวในด้านการคบคาสมาคมกับนักเรียนไทยพุทธ

ผลจากการศึกษาพบว่า นักเรียนไทยมุสลิมที่มีความเคร่งศาสนามาก จะมีเพื่อนสนิทเป็นไทยพุทธน้อยกว่านักเรียนที่มีความเคร่งศาสนาน้อย แสดงว่านักเรียนไทยมุสลิมที่มีความเคร่งศาสนาน้อยจะปรับตัวเข้ากับนักเรียนไทยพุทธได้ดีกว่านักเรียนไทยมุสลิมที่มีความเคร่งศาสนา

นอกจากนี้ยังพบว่า การคบคาสมาคมกับครอบครัวไทยพุทธนั้น นักเรียนที่มีความเคร่งศาสนาในระดับต่างกัน จะคบคาสมาคมกับครอบครัวไทยพุทธไม่ต่างกันมากนัก

การปรับตัวในด้านการร่วมโต๊ะรับประทานอาหารกับนักเรียนไทยพุทธ

ผลจากการศึกษาพบว่า นักเรียนไทยมุสลิมที่มีความเคร่งศาสนามาก จะเต็มใจโดยไม่มีควมรังเกียจ มีอัตรา ร้อยละต่ำกว่านักเรียนไทยมุสลิมที่มีความเคร่งศาสนาน้อย แสดงว่า นักเรียนไทยมุสลิมที่มีความเคร่งศาสนาน้อย ปรับตัวในด้านนี้ได้ดีกว่านักเรียนไทยมุสลิมที่มีความเคร่งศาสนา

การปรับตัวเข้ากับครูอาจารย์ในวิทยาลัย

ผลจากการศึกษา ปรากฏว่า นักเรียนไทยมุสลิมที่มีความเคร่งศาสนาต่างกัน จะปรับตัวเข้ากับครูอาจารย์ในวิทยาลัยครูไม่แตกต่างกันมากนัก และโดยทั่วไป นักเรียนไทยมุสลิมส่วนใหญ่รู้สึกใกล้ชิดสนิทสนมทั้งอาจารย์ไทยพุทธและอาจารย์ไทยมุสลิม

การปรับตัวเมื่ออยู่ท่ามกลางไทยพุทธ

ผู้วิจัยได้สอบถามความรู้สึกของนักเรียนไทยมุสลิม เมื่ออยู่ท่ามกลางไทยพุทธ โดยผู้วิจัยมีแนวความคิดเบื้องต้นว่า นักเรียนไทยมุสลิมที่มีความเคร่งศาสนา น้อย น่าจะรู้สึกอึดอัดใจน้อยกว่านักเรียนไทยมุสลิมที่มีความเคร่งศาสนามาก ผลจากการศึกษาพบว่า เป็นไปตามข้อสังเกตข้างต้น คือ นักเรียนไทยมุสลิมที่มีความเคร่งศาสนามาน้อย รู้สึกอึดอัดใจน้อยกว่านักเรียนไทยมุสลิมที่มีความเคร่งศาสนามาก ฉะนั้น นักเรียนที่มีความเคร่งศาสนามาน้อยปรับตัวได้ดีกว่านักเรียนที่เคร่งศาสนามาก

2. ระยะเวลาที่ศึกษา

ส่วนระยะเวลาที่ศึกษาก็นับว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวทางสังคมในสถานต่าง ๆ ของนักเรียนไทยมุสลิม ดังต่อไปนี้

การปรับตัวในด้านการคบค้าสมาคมกับนักเรียนไทยพุทธ

ผลจากการศึกษา ปรากฏว่า นักเรียนไทยมุสลิม ป.กศ. สูง มีเพื่อนสนิทเป็นไทยพุทธมากกว่านักเรียนไทยมุสลิม ป.กศ. แสดงว่า ระยะเวลาที่ศึกษาในวิทยาลัยครูมีความสัมพันธ์กับการคบค้าสมาคมกับนักเรียนไทยพุทธ โดยเฉพาะ การมีเพื่อนสนิท นอกจากนี้ นักเรียน ป.กศ. สูง คบค้าสมาคมกับครอบครัวไทยพุทธอย่างแน่นนอน มีอัตรา ร้อยละสูงกว่านักเรียน ป.กศ.

การปรับตัวในค่านิยมภาษาไทย

ผลจากการศึกษา ปรากฏว่า นักเรียนไทยมุสลิม ป.กศ. สูง มีการใช้ภาษาไทยมากกว่านักเรียน ป.กศ. แสดงว่า ระยะเวลาที่ศึกษามีผลต่อการปรับตัวในค่านิยมนี้

การปรับตัวเมื่ออยู่ท่ามกลางไทยพุทธ

ผลจากการศึกษา ปรากฏว่า นักเรียนไทยมุสลิม ป.กศ. สูง มีความรู้สึกไม่อึดอัดใจเลย มีอัตรา ร้อยละสูงกว่านักเรียน ป.กศ. แสดงว่า ระยะเวลาที่ศึกษามีผลต่อการปรับตัวในเรื่องนี้

การปรับตัวในเรื่องการร่วมโต๊ะรับประทานอาหารกับนักเรียนไทยพุทธ

ผลจากการศึกษา ปรากฏว่า ระยะเวลาที่ศึกษามีความสัมพันธ์กับการปรับตัวทางสังคมในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการร่วมโต๊ะรับประทานอาหารกับนักเรียนไทยพุทธ ไม่แตกต่างกันมากนัก ระหว่างนักเรียน ป.กศ. และ ป.กศ. สูง

การศึกษาครั้งนี้ยังพบว่า นักเรียนไทยมุสลิมส่วนใหญ่มีทัศนคติที่คัดค้านการศึกษา, การใช้ภาษาไทย, การเลือกอาชีพและการตั้งถิ่นฐานในอนาคต กล่าวคือ นักเรียนไทยมุสลิมเห็นความสำคัญของการศึกษามากขึ้น และมีแนวโน้มที่จะส่งบุตรหลานเข้าเรียนในสถาบันชั้นสูงมากกว่าเขาเรียนในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม นอกจากนี้ ยังมีความตั้งใจที่จะอบรมภาษาไทยให้กับบุตรในอนาคตด้วย ส่วนการเลือกอาชีพนั้น ก็มีความมุ่งปรารถนาที่จะส่งเสริมสนับสนุนให้บุตรหลานของตนประกอบอาชีพเป็นข้าราชการมากที่สุด สำหรับการตั้งถิ่นฐานในอนาคต นักเรียนไทยมุสลิม มีความยินดีที่จะตั้งถิ่นฐานในชุมชนที่มีไทยพุทธและไทยมุสลิม

ผลจากการศึกษาค้นคว้า แสดงว่า นักเรียนไทยมุสลิมส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะปรับตัวเข้ากับสังคมไทยพุทธมากขึ้น และมีโอกาสที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น

นอกจากนี้ ยังพบว่า ทักษะคติในการเลือกคูครอง ของนักเรียนไทยมุสลิมนั้น จะเลือกคูครองโดยคำนึงถึงศาสนามากที่สุด โดยเฉพาะนักเรียนหญิงมุสลิม และไม่ว่าจะมาจากครอบครัวที่มีบิดามีอาชีพพอลคา ข้าราชการหรือเกษตรกร และประมง ส่วนที่ทัศนคติต่อการไปร่วมงานพิธีต่าง ๆ ของไทยพุทธนั้น ปรากฏว่านักเรียนไทยมุสลิมที่มีบิดามีระดับการศึกษาสูง เห็นด้วย มีอัตรา ร้อยละสูงกว่านักเรียนไทยมุสลิมที่มีบิดามีการศึกษาต่ำ หรือไม่ได้รับการศึกษาเลย แต่อย่างไรก็ดี สำหรับอาชีพของบิดาแล้ว ยังไม่มีอิทธิพลต่อทัศนคติในเรื่องนี้มากนัก

สำหรับทัศนคติต่อข้าราชการนั้น ปรากฏว่านักเรียนไทยมุสลิมส่วนใหญ่ไม่ว่าจะมีภูมิลำเนาครอบครัว - อย่างไรต่างก็คิดว่า ข้าราชการไม่สามารถเข้ากับราษฎรในท้องถิ่นได้ ข้าราชการไม่ได้ทำตัวให้เป็นที่พึ่งของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักเรียนชายมีความคิดเห็นเช่นนี้รุนแรงกว่านักเรียนหญิงมุสลิมและนักเรียน ป.กศ. สูง มีทัศนคติที่เห็นด้วยกับความเห็นที่ว่า ข้าราชการไม่สามารถเข้ากับราษฎรในท้องถิ่นได้ มีอัตราร้อยละสูงกว่านักเรียนไทยมุสลิม ป.กศ. ส่วนความสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยนั้น ปรากฏว่า นักเรียนไทยมุสลิมส่วนใหญ่มีความรู้สึกว่าเป็นคนไทย แสดงว่า มีความเข้าใจในเรื่องสัญชาติลูกทอง โดยคิดว่า ความแตกต่างในด้าน ภาษา, ศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณีมิได้เป็นเครื่องแบ่งเชื้อชาติของคนเรา ทั้งที่ชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ด้อยการศึกษามีความเข้าใจกัน

กล่าวโดยสรุป นักเรียนไทยมุสลิมในวิทยาลัยครูยะลาส่วนใหญ่ปรับตัวเข้ากับสังคมไทยได้ และเมื่อเข้ามาอยู่ในวิทยาลัยครูแล้ว ทัศนคติและพฤติกรรมในด้านต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปบ้าง คือมีโลกทรรศน์สมัยใหม่มากขึ้น พร้อมทั้งจะ

ปรับตัวเข้ากับสังคมไทยพุทธมากขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะระยะเวลาที่ศึกษา สภาพแวดล้อมภายในวิทยาลัย ตลอดจนภูมิหลังทางครอบครัว ซึ่งนับเป็นปัจจัยสำคัญ ที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวทางสังคมของนักเรียนไทยมุสลิม

ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้การศึกษาครั้งต่อไปมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาใคร่ขอเสนอแนะให้คำนึงถึงปัจจัยบางอย่างที่มีได้นำมาพิจารณาในครั้งนี้ เป็นต้นว่า ความสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน ซึ่งควรพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างผู้ที่มีความสัมฤทธิ์ในการเรียนสูงกับผู้ที่มีความสัมฤทธิ์ผลในการเรียนต่ำ ว่าจะมีการปรับตัวทางสังคมเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร ยังมีข้อจำกัดบางอย่างที่ควรจะแก้ไขในการวิจัยครั้งต่อไป คือ อาชีพของบิดา ควรศึกษาให้ละเอียดกว่าครั้งนี้ คือควรแบ่งอาชีพของบิดาหลาย ๆ สาขา และควรเพิ่มปัจจัยเกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ซึ่งผู้ตอบสามารถให้ข้อเท็จจริงที่แน่นอนได้

นอกจากนี้ ควรจะได้ศึกษาเปรียบเทียบการปรับตัวทางสังคมระหว่างนักเรียนไทยมุสลิมที่เรียนในโรงเรียนสายสามัญ กับนักเรียนไทยมุสลิมที่เรียนในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ว่ามีการปรับตัวทางสังคมเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร และเพื่อที่จะทำให้การศึกษามีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ควรจะได้ศึกษาว่านักเรียนไทยมุสลิมเหล่านั้น มีปัญหาการปรับตัวในเรื่องใดบ้าง ทั้งนี้เพื่อผู้บริหารหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาจะได้จัดสภาพแวดล้อมภายในวิทยาลัยให้สอดคล้องกับความต้องการและความเหมาะสม อันจะเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยต่อความสำเร็จทางการศึกษาและการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ระหว่างนักเรียนไทยพุทธและนักเรียนไทยมุสลิม

นอกจากข้อเสนอแนะดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยขอเสนอแนะประโยชน์ในทางประยุกต์ของผลวิจัยที่ได้ดังนี้

1. ควรส่งเสริมให้นักเรียนไทยมุสลิมที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลาม ได้เข้าเรียนต่อในสถาบันการศึกษาชั้นสูงทั้งสายสามัญและสายอาชีวศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนเหล่านั้นได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนร่วมกับนักเรียนไทยพุทธมากขึ้น ซึ่งจะช่วยในการปรับตัวทางสังคมดีขึ้น ปัจจุบันนี้โรงเรียนสาขาของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เริ่มดำเนินการมาแล้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 โดยรับนักเรียนไทยมุสลิมที่สำเร็จมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลาม เข้าเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 และมัธยมศึกษาปีที่ 5 แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าโครงการนี้ดำเนินการมาได้เพียง 2 ปี ก็ล้มเลิกไป คือรับได้เพียงรุ่นเดียว

2. ในโรงเรียน หรือวิทยาลัย หรือ มหาวิทยาลัย ควรจะได้จัดกิจกรรมที่จะส่งเสริมความร่วมมือและความเข้าใจอันดีระหว่างนักเรียนไทยพุทธและนักเรียนไทยมุสลิมให้มากขึ้น โดยจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร หรือกิจกรรมนอกหลักสูตร เช่น การจัดตั้งชมรมต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนไทยพุทธและนักเรียนไทยมุสลิมได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ได้เรียนรู้นิสัยใจคอ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีของทั้งสองฝ่าย ซึ่งจะเห็นผลให้การปรับตัวของนักเรียนทั้งสองกลุ่มดีขึ้น

3. ให้นักเรียนไทยมุสลิมได้เรียนรู้ถึงขนบธรรมเนียมประเพณี และการดำเนินชีวิตของประชาชนในภาคต่าง ๆ เพื่อสร้างทัศนคติให้กว้างขวาง ตลอดจนให้เรียนรู้ความเป็นจริงทางสังคมอย่างหนึ่งที่ประเทศชาติอาจประกอบควยชนหลายเชื้อชาติ หลายภาษาและมีวัฒนธรรมแตกต่างกัน แต่ก็สามารถที่จะรวมเป็นปึกแผ่นได้

4. ในหลักสูตร การสอนในโรงเรียนทุกประเภท ควรเน้นในเรื่องภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ของชาติในส่วนที่จะสนับสนุน ความรู้สึกรักและภูมิใจในความเป็นไทย ละเว้นในเรื่องที่จะก่อให้เกิดความรู้สึกขัดแย้ง ความเข้าใจผิด

5. ใช้สื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ หรือ หนังสือพิมพ์ในการเผยแพร่ภาษาไทย ปรากฏว่ามีเด็ก ๆ ชาวไทยมุสลิมหลายคนที่ร้องเพลงไทยโคตเพลงไทยไม่เป็น ความอยากรู้อยากเห็นจะช่วยให้เรียนรู้อาษาไทยเร็วขึ้น ซึ่งจะเป็ผลให้การปรับตัวเข้ากับนักเรียนไทยพุทธได้ง่ายขึ้น

6. วางมาตรการในการเข้าควบคุมโรงเรียนปอเนาะ ที่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้ง เป็นโรงเรียนราษฎร์ สอนศาสนาอิสลามให้ได้ผลอย่างจริงจัง และให้มีการสอนวิชาภาษาไทยมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนไทยมุสลิมสามารถพูดภาษาไทยได้เร็วขึ้น

7. ให้นักเรียนไทยมุสลิมได้เรียนรู้ถึงการดำเนินชีวิตของผู้นับถือศาสนาอิสลามในภาคอื่น เพื่อเน้นให้เห็นว่า การนับถือศาสนาต่างกันมิได้เป็นเหตุแห่งความแตกแยก ในขณะเดียวกัน ก็เพื่อให้มีทัศนคติที่กว้างขวางต่อคนนับถือศาสนาอื่น

8. อบรมชี้แจงให้ประชาชนมีความเข้าใจในหลักศาสนา และมีการปฏิบัติอย่างถูกต้อง และเหมาะสมกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจ

9. การเปลี่ยนชื่อสกุลของนักเรียนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นภาษาไทย ควรจะไคส่งเสริมกันอย่างจริงจัง ตั้งแต่เริ่มเข้าเรียนในปีแรก เมื่อเด็กเหล่านี้เปลี่ยนชื่อเป็นไทยก็ยอมจะทำให้เกิดความรู้สึกภูมิใจ รวมทั้งเกิดความรักดิน รักชาติไทย และมีความรู้สึกว่าเป็นคนไทยมากขึ้น ความเป็นพวกเราพวกเขาก็คงหายไปเอง

10. เร่งรัดพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อที่ประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้จะได้มีความรู้ความสามารถเท่าเทียมกับประชาชนในจังหวัดอื่น ๆ.